

## Turken in Nederland (de feiten)

Begin januari sloeg een groep van Turkse professionals met een manifest in de Volkskrant en op Republiek Allochtonië alarm: ze maakten zich ernstig zorgen over de integratie van de tweede generatie Turkse Nederlanders.

Het manifest riep vele reacties op. Sommigen betuigden steun, maar er was ook kritiek. Zowel het manifest als de reacties waren vooral gebaseerd op meningen, ervaringen, percepties en principes. In dit stuk weinig meningen, wel veel feiten en/of resultaten van onderzoek.

### **‘Ne mütlü Türkün diyenin’**

Onder de noemer Turken worden niet alleen de etnische Turken (van oorsprong een nomadisch volk uit Mongolië) geregistreerd, maar ook uit Turkije afkomstige Koerden, Arabieren, Assyriërs, Armeniërs, Lazen, Tsjerkessen, Turkmenen, Karakalpaken, Tartaren, Bosniërs, Grieken, Joden en Albanezen.

Dat alle uit Turkije afkomstige volkeren zich in de eerste plaats als Turk beschouwen is te danken, of, zo u wilt, te wijten aan de krachtige wijze waarop de stichter van de Turkse Republiek Atatürk de Turkse identiteit creëerde: *“Ne mütlü Türkün diyenin”*, sprak Atatürk in 1923, die zo ongeveer betekent: *‘Niets is mooier dan Turk te zijn’* of : *‘Je kan pas gelukkig zijn als je Turk bent, en.... blijft!’* (deze vrije vertaling is van Jan Beerenhout).

### **Migratie van Turkije naar Nederland**

Alhoewel er al 400 jaar contacten bestaan tussen Nederland en Turkije, is er pas vanaf de jaren '60 sprake van migratie van Turken naar Nederland. In 1960 vermeldde het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) voor de eerste maal de aanwezigheid van Turken in Nederland. Het ging toen om honderd personen. In 1961 waren het er tweehonderd, in 1962 driehonderd, in 1963 twaalfhonderd en in 1964 4.300.

Net als bij andere migranten uit mediterrane landen, bestond de Turkse immigratie voornamelijk uit arbeidsmigranten. In 1964 sloot Nederland met Turkije een wervingsovereenkomst en werd in Ankara het Nederlands Wervingsbureau opgericht. In het kielzog van de eerste gastarbeiders kwamen familie, vrienden en dorpsgenoten naar Nederland. Sommigen hadden een arbeidsvergunning, anderen kwamen op de bonnefooi.

Vanaf 1974 werden er in Nederland geen arbeidsvergunningen meer aan arbeidsmigranten gegeven en vond de Turkse immigratie voornamelijk plaats in het kader van gezinsvorming en gezinshereniging.

Daarnaast is er sprake van een groep Turken die naar Nederland is gekomen als politiek vluchteling. Zo kwamen er na de militaire staatsgreep in Turkije in 1980 veel linksgeoriënteerde vluchtelingen naar Nederland en toen in 1984 de strijd tussen het Turkse leger en de PKK opblaide, zochten veel Koerdische vluchtelingen asiel in West-Europa.

### **Vestiging in Nederland**

Het merendeel van de Turkse immigranten woont in die gebieden waar in de jaren '60 en '70 arbeidsintensieve industrie geconcentreerd was, namelijk: Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en de steden in Twente en Midden- Brabant. Het ging destijds vaak om ongeschoolde arbeid (zoals in de textiel, wegebouw en de scheepsbouw).

### **Demografie**

Inmiddels vormen Turkse Nederlanders de grootste groep allochtone Nederlanders. Volgens het CBS waren er op 1 januari 2010 384 duizend Turkse Nederlanders. Andere grote groepen allochtonen zijn de Indonesiërs (382 duizend), Duitsers (379 duizend), Marokkanen (349 duizend), Surinamers (342 duizend) en Antillianen/ Arubanen (138 duizend). Andere grote etnische groepen zijn afkomstig uit voormalig België, Joegoslavië, het Verenigd Koninkrijk en Polen.

De immigratie van de klassieke migrantengroepen is de afgelopen jaren sterk gedaald. Dat geldt ook voor de immigratie van Turken. De laatste jaren komen er tussen de 2500 en 5000 immigranten uit Turkije. Tegelijkertijd remigreren er jaarlijks ook tussen 2500 en 3500 mensen.

Het netto migratiesaldo varieerde daardoor de afgelopen jaren tussen de -146 (2006) en 1577 (2009). Ik heb geen cijfers kunnen vinden die de wel eens gehoorde bewering kunnen bevestigen dat er sprake zou zijn van een stijging van de emigratie van hoger opgeleide Turken.

### *Geboorten*

Bevolkingsgroei van Turkse Nederlanders door geboorte is in vergelijking met andere groepen gering. Hoewel het geboortecijfer onder allochtone vrouwen (1,9) gemiddeld iets hoger ligt dan onder autochtonen (1,8), ligt het geboortecijfer van Turkse vrouwen met 1,7 iets onder het gemiddelde in Nederland, terwijl Marokkaanse vrouwen een duidelijk hoger geboortecijfer hebben (2,6). Dit laatste cijfer daalt wel.

### **Werkgelegenheid en werkloosheid**

Uit *Allochtonen op de arbeidsmarkt, 6e monitor, effecten van de economische crisis* van Forum, blijkt dat de werkloosheid van niet-westerse allochtonen in het tweede kwartaal van 2010 was gestegen tot 13% (95 duizend mensen). Ter vergelijking: de werkloosheid onder autochtone

Nederlanders bedroeg op hetzelfde moment 5,6%.

Onder Turkse Nederlanders, Antillianen en Surinamers was de werkloosheid in het tweede kwartaal van 2010 11%, onder Marokkanen lag dit percentage op 16%.

De werkloosheid onder Turkse jongeren is hoog: 29% van de Turkse-Nederlandse jongeren is werkloos. Alleen de werkloosheid onder Surinaamse jongeren (30%) is hoger. Van de Marokkaans-Nederlandse jongeren is 27% werkloos, van de autochtone jongeren 11%.

De grootste verschillen tussen eerste en tweede generatie zijn er dan ook onder Turken: van de eerste generatie Turken is slechts 7% werkloos, van de tweede generatie is 21% werkloos. Ter vergelijking, onder Marokkanen zijn deze cijfers respectievelijk 16% en 19%, onder Surinamers 10% en 14%).

Veel Turkse Nederlanders zijn ondernemer. Dat is door de economische crisis niet veranderd. Sterker, het afgelopen jaar zijn volgens de factsheet van Forum meer Turkse Nederlanders hun heil gaan zoeken als ondernemer: de Turkse Nederlanders vormen de enige etnische groep waar het aantal ondernemers in 2010 is gestegen: van 16.000 naar 21.000, terwijl het aantal ondernemers onder Surinamers daalde van 16.000 naar 12.000 en onder Marokkanen van 7.000 naar 6.000.

## **Onderwijs**

De schoolprestaties van Turkse leerlingen zijn de afgelopen jaren, net als bij andere allochtone groepen, sterk verbeterd, maar nog steeds kennen Turkse leerlingen, vooral op taal een grote achterstand.

Zo hadden autochtone leerlingen voor de CITO-toets in 2008 voor taal en rekenen gemiddeld respectievelijk 75 en 73 procent van de vragen goed. Van de vier grote niet-westerse herkomstgroepen scoorden de Turkse leerlingen het laagst op taal (63 procent goed) en het hoogst op rekenen (66 procent goed). Dat blijkt uit het Jaarrapport Integratie 2010.

In hetzelfde rapport wordt gemeld dat Turkse en Marokkaanse kinderen die thuis voornamelijk Nederlands spreken, hoger op het onderdeel taal van de CITO-toets scoren. Van de Turks Nederlandse kinderen die in 2008 meededen aan de Cito-toets, sprak meer dan de helft thuis voornamelijk Turks.

Het 'taalprobleem' geldt ook voor volwassenen: 50-60% van de Turken en Marokkanen zegt geen problemen met de Nederlandse taal te hebben. Een vijfde heeft daarentegen vaak of altijd problemen met het Nederlands. Marokkanen doen het op dit punt beter dan Turken.

### *Schooluitval/ startkwalificatie*

Volgens het Jaarrapport Integratie 2010 was in 2009 10,2 procent van de autochtonen van 18 tot 25 jaar niet in het bezit van een startkwalificatie, terwijl ze ook niet meer op school zaten. Bij de niet-westerse allochtonen lag dit aandeel op 13,7 procent. Jongens van niet-westerse herkomst hadden met 16,9 procent verreweg het hoogste aandeel zonder startkwalificatie.

Volgens de factsheet Schooluitval van Forum was het percentage voortijdig schoolverlaters (VSV-ers) in 2007 / 2008 onder niet-westerse allochtonen (6,3%) ruim twee keer zo hoog als onder autochtonen (3,0%). Schooluitval was in het schooljaar 2007 / 2008 het hoogste onder Antilliaanse en Arubaanse jongeren (8,3%) gevolgd door Marokkaanse leerlingen (7%), Surinaamse (6,7 %) en Turkse (5,7%). De schooluitval onder autochtone jongeren bedroeg dat jaar 3%.

### **Criminaliteit**

Van de autochtonen werd volgens het *Jaarrapport Integratie 2010* 1,2 procent verdacht in 2008. Bij de westerse allochtonen lag dat aandeel op 1,5 procent en bij Turken op 3,6%. Dat is nog altijd een stuk lager dan de criminaliteit onder Antillianen (6,6 procent), Marokkanen (5,9 procent) en Surinamers (4,7 procent).

Het aandeel Turkse verdachten is vooral hoog in de gemeenten Capelle aan de IJssel, Gouda, Vlaardingen, Tilburg, Schiedam en Zoetermeer (rond 5 procent).

### **Politieke participatie**

Uit de Forum factsheet Politieke participatie blijkt dat Turken nog steeds het beste in de gemeentelijke politiek zijn vertegenwoordigd: van de 303 allochtone raadsleden in Nederland, zijn er 163 Turks-Nederlands, op afstand gevolgd door Marokkanen (66).

Turken namen van oudsher meer deel aan verkiezingen dan andere groepen. Volgens de [politicologen Tillie en Fennema](#) blijkt uit onderzoek dat zij gedaan hebben, dat de sterkere etnische organisatie van de Turken in migrantenorganisaties paradoxaal genoeg verantwoordelijk was voor het feit dat Nederlandse Turken vaker naar de stembus gingen en meer vertrouwen hadden in de (lokale) politiek dan andere etnische groepen.

Maar, dit lijkt de afgelopen jaren veranderd. De opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen is volgens de factsheet van Forum onder Turken spectaculair gedaald: van 52% in 2006 naar 35% in 2010, terwijl die onder Surinamers en Marokkanen in die periode ongeveer gelijk bleef.

In het Jaarrapport Integratie 2010 is te lezen dat Turken relatief weinig politieke belangstelling hebben. Van hen geeft in 2009 nog geen 40 procent aan zeer of tamelijk geïnteresseerd te zijn in politieke onderwerpen. De politieke interesse onder Surinamers en vooral Marokkanen ligt dichterbij (55%) bij die van autochtonen (60%).

## **Nationaliteit en religie**

### *Nationaliteit*

Van de in Nederland woonachtige Turken heeft 73% een dubbele nationaliteit, 23% heeft alleen de Turkse nationaliteit en 2% alleen de Nederlandse nationaliteit. Ter vergelijking: voor Marokkanen liggen deze percentages op respectievelijk 75%, 25% en 5%.

### *Geloof*

Ongeveer 45% van de niet-westerse allochtonen beschouwt zichzelf als moslim. Forum schat in haar publicatie Moslims in Nederland dat 87% van de Turken zichzelf als moslim beschouwt.

Er wordt hierbij geen onderscheid gemaakt tussen de vele geloofsrichtingen die de Turkse islam kent. Naar schatting tussen de 10-20% van de Turkse moslims beschouwt zichzelf als aleviet, een liberale sjiietische stroming die bijvoorbeeld geen moskeeën kent en ook niet de plicht om 5 keer per dag te bidden. Alevitische organisaties in Nederland zijn meestal lid van de koepel Hakder.

Turkse soennitische stromingen in Nederland hebben allemaal hun eigen organisaties (zoals Milli Görüs of Stichting Islamitisch Centrum Nederland) die verbonden zijn met organisaties in Turkije. De Turkse moskeeën die zijn verbonden aan de Hollanda diyanet Vakfi (Islamitische Stichting Nederland) vallen onder de verantwoordelijkheid van Diyanet, het Turkse Presidium voor Religieuze Zaken. De imams van deze moskeeën zijn Turkse ambtenaren.

### *Radicalisering*

Van oudsher kent Turkije vooral politieke extremisten (links, rechts, nationalist) en separatisten (PKK) die ook allemaal vertegenwoordigingen in Nederland hadden.

Over religieuze radicalisering onder specifiek Turkse Nederlanders in Nederland wordt veel beweerd, maar er zijn weinig feiten voorhanden. Van sommige moskeeën wordt beweerd dat ze nauwe banden hebben met de extreemrechtse Grijsen Wolven. Ook zijn er relatief veel Turken actief bij de Hizb ut Tahrir.

Net als bij Marokkanen vindt radicalisering verder vooral buiten de

moskeeën plaats.

Uit het onderzoek Salafisme in Nederland Aard, omvang en dreiging van het IMES blijkt dat 8% van alle moslims in Nederland streng orthodox is. Deze groep is groter onder de Marokkaanse moslims (12%) en kleiner onder de Turkse moslims (5%).

Van deze groep orthodoxen zou weer een kleine groep gevoelig kunnen zijn voor radicalisme en extremisme. Een hogere mate van orthodoxie gaat volgens de onderzoekers samen met een grotere geweldslegitimatie en een theocratisch ideaal.

## **Sociaal-culturele integratie**

### *Trouwen*

Turken trouwen vooral met Turken. Dat geldt voor 84% van de Turkse Nederlanders. Dit geldt al jaren ook voor andere etnische groepen, maar dan net iets minder. Van de Marokkanen kiest 83% een partner uit dezelfde etnische groep. Surinamers (47%) en vooral Antillianen (62%) trouwen vaker dan gemiddeld met een autochtone partner of met een partner met een andere etnische herkomst.

Het aantal importbruiden is volgens de Factsheet etnische diversiteit binnen de bevolking (Forum) wel spectaculair gedaald: van 50% in 2003 naar 17% in 2008. Turken (20%) importeren hun partner wel vaker uit het buitenland dan andere groepen: Marokkanen (14%), Surinamers (3%).

### *Vrienden*

Bij Turken en Marokkanen van 15 jaar en ouder heeft in 2009 de helft een vriendengroep die in meerderheid bestaat uit mensen met dezelfde herkomst. De vriendengroepen van Marokkanen zijn volgens het Jaarrapport Integratie meestal wel diverser samengesteld dan die van Turken. Van de Marokkanen geeft ruim 40 procent aan dat meer dan de helft van hun vrienden dezelfde herkomst heeft, onder Turken is dit ruim 55 procent.

Surinamers en Antillianen zijn op dit punt sterker geïntegreerd: twee van de drie Surinamers en Antillianen hebben een vriendenkring die voor de helft of meer bestaat uit personen uit andere herkomstsgroepen.

De vriendengroepen van autochtonen zijn overigens veel minder divers, zij gaan vooral met andere autochtonen om. Dit wordt deels verklaard door het hoge percentage autochtonen op het platteland waar minder allochtonen wonen.

### *Mediagebruik*

Turkse Nederlanders maken verreweg het meeste gebruik van media uit het land van herkomst en/of in de eigen taal. Dat blijkt uit een literatuurstudie die binnenkort bij ACB Kenniscentrum verschijnt. Turken kijken het meest van alle allochtone groepen naar 'eigen' zenders (41%), gevolgd door Marokkaanse Nederlanders (31%) en Chinese Nederlanders (26%) en lezen het vaakst een krant uit het land van herkomst. Van de Turkse Nederlanders leest 20% minstens eenmaal per week zowel een Turkse als een Nederlands dagblad, 8% alleen een Turkse krant en 39% alleen een Nederlandse krant. Turken (52%) en Chinezen (47%) lezen weekbladen in hun eigen taal, terwijl Marokkanen (12%) en Surinamers (7%) dit amper doen. Voor Turkse Nederlanders geldt ook dat ze het vaakst mailen of chatten in de eigen taal.

'Eigen' sites worden door Turken daarentegen minder bezocht dan dat Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders op 'eigen' sites zijn te vinden. Op populaire Turkse discussiefora als hababam.nl, turksforum.nl en lokum.nl wordt niet alleen het Nederlandse nieuws, maar ook het Turkse nieuws vaak besproken. Zo lijken Turkse jongeren, meer dan hun Marokkaanse leeftijdgenoten, zich bezig te houden met zaken die in het thuisland spelen. Overigens blijkt uit onderzoek van zowel de Universiteit Nijmegen als aan de Vu dat het gebruik van media uit het land van herkomst niet ten koste gaat van het volgen van het Nederlandse nieuws.

#### *Identificatie met Nederland*

Marokkanen (ongeveer 30 procent) en vooral Turken (bijna een kwart) beschouwen zichzelf minder vaak Nederlander dan andere allochtone groepen. Dat blijkt uit het Jaarrapport Integratie 2010. Van de westerse allochtonen beschouwt ruim 80 procent zichzelf als Nederlander. Maar ook onder Surinamers en Antillianen geldt dit voor ongeveer de helft.

Voor de eerste generatie Turken deelt zich met 15 procent het minst vaak in bij de Nederlanders. Onder Marokkanen gaat het om 20%. Van de tweede generatie Turken en Marokkanen beschouwt ongeveer de helft zichzelf als Nederlander.

#### **Tot slot**

De Turkse professionals waren niet de eersten die hun zorgen uitten over de integratie van Turken in Nederland.

Tien jaar geleden constateerde het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) dat Turken, veel meer dan Marokkanen, Surinamers en Antillianen - een gesloten groep vormen. Turken spreken onderling meer hun eigen taal en de Turkse jeugd heeft traditionelere opvattingen dan de

Marokkaanse. Terwijl Marokkaanse jongeren het veel beter deden dan hun ouders, was er tussen Turkse ouders en hun kinderen veel minder verschil. Onderzoeker Dagevos constateerde dat Turken vaker teruggrijpen op hun eigen netwerken. "Deze bieden tijdelijk werk, maar maken een succesvolle carrière een stuk lastiger.'

Afgelopen zomer uitte socioloog [Han Entzinger zijn zorgen](#) over de integratie van Turkse en Marokkaanse jongeren. Hij constateerde op grond van 2 onderzoeken een groeiende culturele afstand en meer ervaren discriminatie. Wat Entzinger het meest verontrust, is de wijze waarop de onderzochte jeugd haar toekomstkansen inschat. 'De Turkse en Marokkaanse jongeren zien hun toekomst somber in. De hoger opgeleiden hebben vooral het gevoel dat ze tegen een glazen plafond aanzitten. Dat idee moet niet te lang door blijven werken, anders vragen ze zich af waarom ze überhaupt studeren. Terwijl het benutten van goede onderwijskansen juist het integratieproces kan bevorderen.'

En in november sloeg onderzoeker [Murat Can alarm](#). Volgens hem voelen Turken in Nederland zich hier nog steeds niet thuis. Hierdoor is de psychische gezondheid van Turken in Nederland slechter dan die van autochtone inwoners en ook slechter dan die van Turken in Turkije. Volgens Can zijn stevige maatregelen nodig om de ongewenste en volgens hem zelfs potentieel gevaarlijke afstand tussen Nederlanders en Turken te verkleinen.

*Dit overzicht is samengesteld door Ewoud Butter (Republiek Allochtonië) in samenwerking met ACB Kenniscentrum. In de loop van februari zal op grond van dit overzicht bij ACB Kenniscentrum een factsheet verschijnen. Aanvullingen of correcties? Reageer hieronder of mail ze naar [info@republiekallochtonie.nl](mailto:info@republiekallochtonie.nl)*

### **Belangrijkste bronnen:**

[Diverse statistieken van het CBS](#)

[Verschillende factsheets van Forum](#)

[Turken in Nederland](#) (Ewoud Butter)

[Salafisme in Nederland](#) (IMES-rapport)

[Jaarrapport Integratie 2010](#)

Nog te verschijnen notitie over mediawijsheid (ACB Kenniscentrum, Ewoud Butter)

**Zie ook:** [Het manifest van de Turkse professionals](#)